Awardwaardige verbeelding?

Een reflectie op de eerste nationale JUSTNEXUS leergemeenschap 'Reimagining de Nexus'

Rianne Janssen

Het is 2055. In een kleine kleedkamer van een mooi theater in *Amsterdiep*, voormalig Amsterdam, maken zes mensen zich klaar voor de grote uitreiking van de *Equinox Awards Nederland*. Ze trekken hun mooiste kleren aan en oefenen hun bedankspeech voor het geval dat zij straks dat podium mogen betreden als winnaar van *Equinox Award*: dé prijs voor mensen die een fundamentele bijdrage hebben geleverd aan de transitie in mobiliteit, energie en wonen. Ze weten dat de concurrentie dit jaar ijzersterk is.

Zo is er *Kim*, die als docent meemaakte dat een kind overleed aan een auto-ongeluk en nu een cruciale rol speelt in de strijd tegen de auto, met een eigen documentaire en beweging voor de Rechten van de Stad. Dan de beroemdheid *X van Oranje*, die als zwarte schaap van het Koningshuis alle rijkdom heeft afgezworen en de koninklijke koets heeft omgebouwd tot 'tiny house', waarmee die de wijken intrekt om mensen samen te brengen. Minder gelukkig opgegroeid zijn *Chris* en *Rene(e),* die als kind huurachterstanden, mobiliteitsarmoede en energiearmoede hebben meegemaakt. Maar *Chris* sloot zich aan bij een groep mensen in mobiele 'tiny houses' die dankzij *Chris* nu een algoritme hebben waarmee deze huizen zich automatisch verplaatsen naar een plek met genoeg draagkracht. En *Rene(e)* gaf een memorabele speech in de Tweede Kamer over het legaliseren en promoten van zelfstandige woon-energiecoöperaties. De IT'er *Tournesol* ontdekte dat het mogelijk is om goedkope energie te halen uit zonnebloemen en streed om dit patent niet in handen te laten komen van kapitalistische bedrijven. Voor de laatste genomineerde, *Aquarius*, is het Amsterdiep een thuiswedstrijd, of sterker nog: het is dankzij *Aquarius* dat er 15-minuten eilandjes zijn ontstaan die het überhaupt mogelijk maken om in de gezonken hoofdstad te leven.

AI-genereerde afbeeldingen van de zes gecreëerde personages. Foto: Jerry van der Weert.

Deze zes personages zijn in het leven geroepen tijdens de eerste JUSTNEXUS nationale leergemeenschap die in het teken stond van 'Reimagining de Nexus.' Het JUSTNEXUS project brengt jaarlijks verschillende consortiumpartners samen om kennis en ideeën over de transitie in mobiliteit, energie en huisvesting uit te wisselen – van gemeenten en nationale overheid tot ROCs, bedrijven en woningcorporaties. Deze eerste editie vond plaats op het Mobility Congres in Theater de Meervaart in Amsterdam en werd ingevuld door creatief makers Rinke Vreeke en Tom Loois en promovendus Rianne Janssen. Zij zijn onderdeel van het JUSTNEXUS werkpakket dat zich bezig houdt met verbeelding: hoe kunnen we inspirerende toekomstbeelden creëren voor een duurzame en rechtvaardige nexus van mobiliteit, energie en huisvesting?

Om de verbeelding aan te wakkeren, werden deelnemers ingewijd als jury van de Equinox Awards 2055: een prijs voor mensen die een bijzondere bijdrage hebben geleverd aan een rechtvaardige transitie in de nexus. Maar voordat deze jury een winnaar kon aanwijzen, moest nog bedacht worden wie er in 2055 genomineerd zijn. Dus gingen we in groepjes aan de slag om een fictief personage te creëren dat deze prijs zou kunnen winnen. Een 'character sheet' en een hoorspel begeleidden de groepjes in het inkleuren van de leefomgeving, karaktereigenschappen en het levensverhaal van dit personage. Vervolgens presenteerden we onze karakters aan elkaar, stemden we op de meest overtuigende nominatie, en reflecteerden we op de verhalen die zijn ontstaan.

De bijeenkomst was het eerste experiment binnen JUSTNEXUS om verbeelding te integreren in transitievraagstukken. We waren benieuwd naar waar we nu staan: als we samen gaan verbeelden, wat komt er dan uit? Welke ideeën ontstaan die we verder kunnen ontwikkelen? Maar ook: op welke manieren is onze verbeelding nu nog beperkt?

Om nieuwe gezamenlijke toekomstbeelden te creëren is het cruciaal om te experimenten en daar samen van te leren. In deze blog deel ik daarom mijn persoonlijke reflecties op deze middag als onderzoeker en mede-ontwikkelaar. Zie deze blog dus als een poging om hardop te denken, lessen te trekken, en vragen op te roepen die we vervolgens weer samen kunnen gaan verkennen.

Een plek buiten de conventies

"Kom je voor de Equinox Awards 2055?" De congresganger, die instructies heeft gekregen zich naar de theaterzaal te begeven voor de JUSTNEXUS leergemeenschap, kijkt verward en antwoord aarzelend: "Eh nee, ik kom voor JUSTNEXUS?". "Ja, dan zit u hier helemaal goed. Welkom op deze bijzondere middag!"

Vanaf aankomst werden de deelnemers verrast en op een theatrale manier onderdeel gemaakt van een fictieve ceremonie in 2055. Ze kregen een speciale *Equinox Awards* naamsticker, mochten naar binnen door een gouden glittergordijn en legden een eed af om hun intreden tot de jury te formaliseren.

De aankleding van de theaterzaal in feestelijke stijl. Foto: Jerry van der Weert.

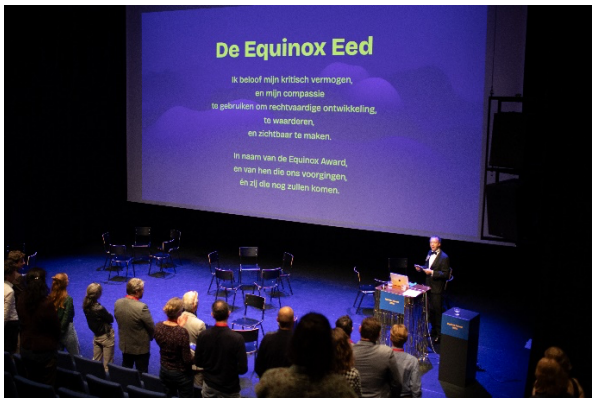

Deelnemers leggen de Equinox Eed af om hun intreden tot de jury te markeren. Foto: Jerry van der Weert.

De theatrale aanpak van deze Equinox Awards maakt de middag een voorbeeld van het genre ‘experiential futures’, waarbij je een toekomstig scenario beleeft door er onderdeel van te worden. Deze aanpak helpt om los te kunnen breken van alledaagse normen en verwachtingen. Doordat de bijeenkomst plaatsvond op het Mobility Congres, stonden de meeste deelnemers in ‘congres-stand’, met het idee rustig te komen luisteren naar informatiesessies en panelgesprekken. Maar het verbeelden van alternatieve toekomsten vereist een actieve mindset en het lef om verder te dromen dan de beperkingen van het heden. Door je te begeven in een fictieve wereld ontstaat vrijheid om de bestaande kaders in twijfel te trekken en gezamenlijk te experimenteren met hoe mobiliteit, energie en wonen er anders uit zou kunnen zien. Dit is niet alleen een rationele denkoefening, maar een uitnodiging om op een dieper niveau te ervaren hoe de toekomst voelt, klinkt en eruit ziet.

Transformatieve verbeelding

De laatste jaren wordt steeds vaker opgeroepen om dit soort creatieve verbeelding in te zetten bij complexe vraagstukken en wereldwijde problemen. Toch moeten we hier niet te makkelijk over denken. In hun boek *Captured Futures* beschrijven Maarten Hajer en Jeroen Oomen dat onze verbeelding van de toekomst ‘gevangen’ is: we hebben een beperkt aantal beelden van de toekomst en het is lastig om daarbuiten te denken. Als je aan de toekomst denkt, is de kans groot dat dit lijkt op wat je in *science fiction* films ziet, inclusief technologisch geavanceerde snufjes en vliegende auto’s. Op het gebied van klimaat is één toekomstbeeld dominant: verwoestende klimaatrampen die als we

niks doen leiden tot een totale apocalyps. En als het geen dystopie is, dan zijn het zijn beelden die erg lijken op wat we al kennen, waarin we bijvoorbeeld alle bezineauto's vervangen door een elektrische variant. Maar concrete ideeën over écht duurzame en rechtvaardige wereld zijn veel moeilijker te bedenken. En nog moeilijker om vervolgens om te zetten naar de realiteit.

JUSTNEXUS is daarom op zoek naar *transformatieve* verbeelding: toekomstdenken voorbij de status quo en met een concrete link naar verandering in het heden.

Om te voorkomen dat we ten prooi vallen aan de abstracte, cliché toekomstvisies die we kennen, kozen we voor de Equinox prijsuitreiking een ander startpunt: de concrete ervaring van één persoon. Door te volgen hoe die persoon zich de komende 30 jaar ontwikkelt, zouden we misschien onze eigen rolmodellen kunnen creëren. Nu zijn de verhalen van X van Oranje, Chris, Kim, Aquarius, Tournesol en Rene(e) erg vermakelijk, maar het valt te betwijfelen of deze karakters onze gidsen zijn voor de nodige transformaties. Aan creativiteit was er in ieder geval op veel vlakken geen gebrek. Wat wel of niet 'realistisch' is, vormde geen beperking voor het bedenken van onderwatersteden, energie-genererende zonnebloemen, of de 'rechten van de stad'. Ook opvallend was dat de meeste groepjes zich niet alleen beperkten tot technologische uitvindingen, maar zich juist ook bezighielden met sociale en politieke verandering. De kern van veel verhalen was dan ook de noodzaak van meer verbinding en samenwerking.

Gesprekken rondom een 'character sheet' en hoorspel. Foto: Jerry van der Weert.

Toch reflecteerden meerdere aanwezigen na afloop dat de toekomstbeelden nog meer 'out of the box' hadden gekund. Het is vaak makkelijk om terug te vallen op huidige aannames, zoals bijvoorbeeld dat zonnepanelen en windmolens ons gaan voorzien van zoveel duurzame energie als we willen, of dat een klimaatramp ervoor gaat zorgen dat we ons eindelijk bewust worden van de noodzaak voor verandering.

Daarnaast lagen de verbeelde werelden soms zover van onze werkelijkheid vandaan dat het moeilijk was om te bedenken welke stappen we vandaag zouden kunnen zetten om zo'n duurzame wereld te realiseren. Het bleek voor deelnemers lastig om te bedenken wat ze concreet mee zou kunnen nemen uit deze verbeeldingsmiddag naar hun dagelijkse praktijk.

Dit leert ons dat transformatieve verbeelding zowel 'out of the box' moet zijn, als ook gegrond in het heden. Het argument dat iets 'niet realistisch' is zou geen reden zou moeten zijn om een toekomstbeeld niet te verkennen. Tegelijkertijd is het zonde om het onszelf te makkelijk te maken door compleet vrijblijvend te dagdromen. Hoe kunnen we juist de obstakels in het heden gebruiken, niet als

doodlopend einde maar als een uitnodiging tot meer verbeelding? Transities vragen namelijk om dezelfde mate van radicale creativiteit en vastberadenheid *juist ook* bij alledaagse vraagstukken.

En dat alledaagse, dat staat natuurlijk in sterk contrast met het fenomeen van een 'awardshow'. Een prijsuitreiking vraagt misschien wel om karikaturen en overdreven verhalen die stemmen binnen slepen. Een prijs win je met een succesverhaal over een excellente, charismatische leider, helemaal als het verhaal ook nog een beetje grappig of zielig is. Deze verhalen doen het lijken alsof we moeten wachten op een held, in plaats van dat we onszelf in de personages kunnen verplaatsen. In de woorden van Donna Haraway: "It matters what stories make worlds, what worlds make stories." Het maakt uit welke verhalen ten grondslag liggen aan de nieuwe toekomsten die we bouwen. En het verhaal van een prijsuitreiking, dat klinkt aantrekkelijk, maar is misschien niet de beste bouwsteen voor de soorten verhalen waar de toekomst om vraagt.

Aannames bevragen

Er is dus nog wat te winnen in onze zoektocht naar transformatieve verbeelding. Maar soms zit de potentie van een oefening niet alleen in de uitkomst, maar vooral in het proces. Het proces van collectief verbeelden is vaak rommelig en moeilijk. Soms met lange ongemakkelijke stiltes, of soms juist met stemmen die over elkaar heen praten. Er is de twijfel of jouw ideeën wel creatief of relevant genoeg zijn. En je moet omgaan met ideeën over de toekomst die niet stroken met die van jou.

Gezamenlijk verbeelden is zo een constante reflectie op je eigen aannames. Want zijn we in de toekomst individualistischer of collectiever? Reizen we steeds sneller en verder, of doen we juist alles dichter bij huis? Is de overheid nog steeds de belangrijkste speler in het verstrekken van vergunningen en subsidies, of is dit op een andere manier geregeld?

Dit zijn slechts enkele voorbeelden van vragen die in gesprekken opkwamen tijdens het ontwikkelen van de personages. Door het stellen van dit soort vragen wordt duidelijk dat de toekomst niet 'gevangen' is maar dat er vele toekomsten mogelijk zijn. We moeten elkaar dus blijven bevragen om nieuwe mogelijkheden te ontdekken. Elke vraag is een opening naar een andere potentiële wereld - een uitnodiging om een ander perspectief aan te nemen. Dus zit de meeste waarde van deze middag misschien wel niet in de stellige pleidooien om de jury te overtuigen van jouw nominatie, maar in de aarzelende vraag.

Maar het stellen van deze vragen is nog maar het beginpunt. Het gezamenlijk werken aan een duurzame toekomst vraagt ook om concrete actie. Daarvoor is het nodig om de scenario's die ter sprake zijn gekomen uit te werken en onze verbeelding te verdiepen. De vraag is dus: hoe kunnen we deze openheid behouden terwijl we ook toewerken naar mogelijke antwoorden op de gestelde vragen?

Hoe nu verder?

Terug naar 2055. Terwijl de jury nog druk in beraad is en het publiek ongeduldig wacht, zijn onze zes genomineerden met hele andere dingen bezig. Backstage voeren ze gepassioneerde gesprekken vanuit een extreme nieuwsgierigheid naar elkaars verhalen. Ze vinden herkenning in de obstakels die ze tegenkomen, van de tegenwerking van de gevestigde orde tot de eenzaamheid wanneer je vrienden en familie niet snappen wat je aan het doen bent. Ze wisselen ideeën uit over hoe ze energie kunnen opwekken door voertuigen te laten bewegen, waarop ze vervolgens brainstormen over hoe te

voorkomen dat dit energiearmoede verergert van mensen die niet zulke voertuigen bezitten. En ze dagen elkaar uit: “Chris, hoe werkt dat met die zwermende ‘tiny houses’ in extreem dichtbevolkte gebieden?” “Kim, wat voor beleid is er nodig om jouw beoogde cultuuromslag wat betreft automobiliteit te ondersteunen?”

Ten midden van al deze gesprekken verzuchten ze dat het toch wel zonde is dat er straks maar één winnaar is. Het is wel een beetje 2025 toch, het idee dat je een prijs uitreikt aan één persoon waar je al je hoop op vestigt? Als ze één ding hebben geleerd in hun strijd de afgelopen jaren, dan is het wel dat je het nooit alleen kan doen. Dus ontstaat er een plan. Samen stormen ze het podium op waar de jury nog druk bezig is met vergaderen, waar ze mededelen dat ze de prijs collectief in ontvangst zullen nemen. Ze grissen de trofee van de tafel en stappen op de deeldrone, om zich daarna te voegen bij X van Oranje’s ‘transitiekaravaan’. Daar zetten ze hun gesprekken voort en verspreiden ze hun gezamenlijke verbeelding, creativiteit en verbindingskracht – om bij te dragen daar waar het echt nodig is.

De eerste stap is nu gezet, maar de komende drie jaar blijven we samen experimenteren en reflecteren. De afgelopen bijeenkomst maakt ons nieuwsgierig om verbeelding van de toekomst meer aan te laten sluiten bij concrete vraagstukken in het heden. Daarom zoeken we in onze volgende stap de samenwerking met andere JUSTNEXUS onderzoekers en consortiumpartners. Hoe kunnen we ruimte voor verbeelding creëren rondom de vragen waar consortiumpartners nu mee bezig zijn, om ook daar enthousiasme te generen, samenwerkingen te laten ontstaan, dilemma’s bespreekbaar te maken en verfrissende inzichten op te doen?

Heb je ideeën, gedachtes, of suggesties naar aanleiding van dit stuk? Dat is precies de bedoeling!

Wat is er bijvoorbeeld bij jou blijven hangen van de Equinox bijeenkomst? Of heb je ideeën over hoe verbeelding in jouw organisatie van toegevoegde waarde kan zijn? Verbeelding vraagt om interactie en gesprek, dus hierbij een expliciete aanmoediging om je gedachtes te delen met r.h.janssen@uva.nl.